

Avslutande reflektioner och sammanfattning

Som denna studie visar befinner sig en mängd kvinnliga författare i en livaktig diskussion kring beredskaps- och krigsrelaterade frågor under svenskt 1940-tal. En rad teman är i fokus: inomnationell beredskap för krig med svenskhet och kön som framträdande frågor; ställningstaganden bortom den egna nationen som gör både nordtiska och övergripande demokratiska avtryck i romanerna; transnationell beredskap i relation till såväl den svenskjudiska gruppen som judiska och/eller politiska flyktingar; den 'gode' respektive 'onde' fienden, där den förre befinner sig i ideologiskt gränsöverskridande förhållanden med kvinnofigurer från ockuperat land och, slutligen, transnationell beredskap gestaltad genom olika former av pacifism och (anti)våld. Allt från hela handlingar till karaktärer, miljöer, scener och situationer placeras i dessa texter i ett sammanhang där beredskap och/eller krig spelar en central roll. Härigenom intar också nationen en tungt vägande position och de fiktiva gestaltningarna uppvisar ett helt spektrum av inställningar visavi nationen, från den nationslojala – att ställa upp då fosterlandet kallar i en tid av krig – till den kritiska, som i varierande grad ifrågasätter nationen som idé och konstruktion. Nationen är med andra ord den underbyggnad som dessa författare talar med och mot genom hela 1940-talet.

Detta är i sin tur intimt kopplat till den andra faktorn som skär igenom studien, nämligen kön, nationens kroppspolitiska fundament. Fonden av beredskap för krig innebär inte bara att en markant könsuppdelning dominerar visavi kvinnors och mäns uppgifter i det svenska scenariot, utan också att denna luckras upp ifråga om

kvinnor. I skildringar av nationell beredskap, även då omgivande nationer inkluderas, är kvinnofigurer verksamma inom allehanda områden, också det militära försvaret. De skönlitterära luftbevakarna, verksamma i Sverige, framställs dock som synnerligen nationellt ointresserade, snarare inriktade på ett anarkistiskt leverne, bortom alla samhällsliga skrankor. Även sexualiteten skildras som grundad i och driven av kvinnligt begär bortom patriarkala pekpinnar – observera dock med en absolut gräns: någon samkönad kärlek finns inte på kartan. Likaså föreligger skrankor på ett övergripande militärt plan. De beredskapande kvinnofigurerna utgör en anomali på grund av sitt kön och straffas och/eller korrigeras i enlighet med denna ordning, både i Kerstin Tibells *Vanlig historia* och Linda Larssons *Kurirplan nödlandar*, i det senare verket tydligt skönjbart i den narrativa kurvan: den företagsamma huvudpersonen på självpåtaget beredskapsuppdrag hamnar efter livsfarlig utflykt tillfredsställd i en manlig hjältes famn. Den tillfälliga naturen i kvinnogestalternas uppgifter finns som en underström hos både Tibell och Larsson: den patriarkala ordningen är inte rubbad, enbart temporärt förskjuten i denna tid av krig och konflikt, något även övrig feministisk forskning och samtida sakprosa pekar på. Samtidigt, visar den fiktiva versionen i *Vanlig historia*, är det som andra rangens medborgare i nationen som dessa kvinnor i uniform kan tillåta sig en befriande respektlös inställning till beredskapsuppgifterna.

Femininitet knyts också till en rad positioner och positioneringar utöver den militära. En direkt kommentar till tidens nedsättande syn på en specifik grupp, de så kallade tyskjäntorna, finns i Carin Fischer-Hugnes och Margit Söderholms framställningar av de könade förföljelser som de kvinnliga huvudpersonerna utsätts för, de enda skildringarna i sitt slag i svensk 1940-talslitteratur som gestaltar en kroppspolitik som legitimerar ett cyniskt och förnedrande spel om vilka män som 'äger' kvinnornas kroppar – de inhemska eller ockupanterna. Här visas med all önskvärd tydlighet hur hårt knuten kvinnans sexualitet och kontrollen av den är till nationen. I dessa verk skildras parallellt relationer till tyska älskarfigurer, så även i Marika Stiernstedts *Attentat i Paris* – relationer som uppenbart dikteras av varma känslor och fysisk attraktion. Det är dock endast Söderholms roman som uppvisar en kritiklös huvudperson som kan se sig själv som gift med en tysk och därmed tillhörig makens nation. Hos Fischer-Hugne finner vi istället en diametralt motsatt upplösning där lojaliteten med den egna nationen vinner över kärleken, en ståndpunkt huvudpersonen till fullo intar då hon mördar en nazist – härigenom sällar hon sig till de kvinnogestalter som griper till (nödvändigt) dödligt våld i tidens litteratur. Hos Stiernstedt, slutligen, är lösningen för den älskande kvinnofiguren transnationell eftersom hon själv varken knyts till en specifik nation eller väljer den älskades Tyskland. Detta hindrar inte att huvudpersonens val är djupt ideologiskt då hon placerar sig på demokratins sida. Både denna roman och Fischer-Hugnes *Ditt folk är icke mitt* blir exempel på den överordnade konflikten mellan demokrati och diktatur i periodens fiktion, i Stiernstedts narrativ förstärkt av pacifistspåret i handlingen.

Medan utövandet av dödligt våld från den kvinnliga huvudpersonens sida i *Ditt folk är icke mitt* utgör ett led i ett nationellt motstånd, är detta inte fallet i Karin Juels *Ekot av ett skott* och Marika Stiernstedts *Attentat i Paris*, där två pacifistiska motståndskvinnor begår mord för ett högre syfte. Det handlar i dessa verk om att synliggöra behovet av en genomgripande ideologisk förändring – hos Stiernstedt uttalat mot nazismen och dess övervåld, hos Juel mot patriarkalt militaristiskt förtryck i stort. Detta medför en tydlig utvidgning både av pacifismen och av den särartsfeministiska definition av kvinnan som placerar henne som medfött freds- och fridsålskande. I *Attentat i Paris* finns visserligen en länk bakåt till en svunnen pacifistisk kvinnokamp vid tiden för första världskriget, men denna framställs som naiv och resultatlös i sin tro på kvinnors inflytande på ett internationellt fredsarbete. Samtidigt finns denna kamp i bakgrunden som en uppfordran till agerande under ett nytt världskrig, även i Dagmar Edqvists *Osynliga stängsel* och Gertrud Liljas *Ovädret drar förbi*: på vilket sätt kan kvinnor denna gång protestera mot det krigiska våldet? Här avger Juel och Stiernstedt tydliga – och oväntade – svar i fiktiv form.

Men även maskulinitet visar sig omformuleras och utvidgas i det material jag utforskat. I Gurli Hertzman-Ericsons *En hand i min* möter vi en manlig huvudperson vars djupt modrande personlighet blir den som bygger länken till den förhoppningsvis fredliga framtiden via det barnbarn han kärleksfullt fostrar, en framtidsblickande skildring som framhäver mänskliga rättigheter, med särskilt fokus på yttrandefrihet, som ett oavvisligt demokratiskt krav. En rad soldatfigurer får i sin tur ta ställning mot krigiskt våld i verk av Dagmar Edqvist, Caj Alstermark och Karin Juel. Som arvtagare till den kvinnliga huvudpersonens pacifistiska projekt visar soldatgestalten i *Ekot av ett skott* dessutom på en tydlig öppning mot att pacifismen är en fråga för båda könen, något varken den tidigare eller den samtida pacifistiska feminismen diskuterar. I Alstermarks *Moder, se din son!* befinner sig huvudpersonen i ett mardrömslikt landskap utan slut – från slagfältens fasor till den så kallade civila tillvaron är denna karaktär nedsänkt i krigiskt våld och upplever dess katastrofala effekter. Soldatgestalterna i både Juels och Alstermarks romaner och Edqvists *Hjärtat söker nödhamn* visar dessutom bortom allt tvivel att heroism inte ingår i soldattrollen, vilket får till följd att dessa mansfigurer flyr från krigets scenarion: strid, fångläger, inkallelse. Min undersökning visar härigenom att 1940-talets svenska romankonst av kvinnliga författare är avsevärt radikalare i sin kritik mot maskulina roller vid krig och konflikt än det material, även litterärt sådant, som utforskats i tidigare studier.

En betydligt mer förväntad framställning av maskulinitet har jag funnit bland ockupant- och fiendefigurer i mitt material. Den omänskliga maskuliniteten hänförs här tydligt till den nazistiska eller nazistiskt färgade, som utövar en skoningslöst förtryckande makt, stundtals dödlig. Författare som Irja Browallius och Marika Stiernstedt skrader inte heller orden när de frammanar dessa gestalter: nazisterna – eller deras handgångna män bland inhemsk befolkning – är osmakliga men även förlöj-

ligade figurer på olika fysiska och psykiska grunder. Makthunger är ett annat drag som förenar, men också i ett par fall den kontrollförlust som de nazistiska gestalterna upplever när de möter sina överkvinor, i Fischer-Hugnes *Ditt folk är icke mitt* med döden som utgång för den mansfigur som försöker våldta den kvinnliga huvudpersonen. När Stiernstedts *Indiansommar* 39 utkommer hösten 1944 kan författaren även tillåta sig en oförställd satir mot faktiska, högt uppsatta nazister där särskilt Hitler får schavottera.

Men också bland ockupantporträtten finns viktiga avsteg. I *Attentat i Paris*, *Ditt folk är icke mitt* samt *Dit du går* bygger det heteroromantiska förhållandet mellan manliga ockupanter och kvinnofigurer i de ockuperade länderna på den gode tyske officeren – ointresserad av nazism, musikalisk, humanist –, med andra ord en human gestalt som jag läser som tänkt att rättfärdiga de kvinnliga huvudpersonernas känslor i 1940-talets laddade scenario. Dessa mansfigurer skildras inte heller i strid – på så vis hålls deras händer bokstavligen rena. Som romantiserade och attraktiva älskargestalter är de också inskrivna i en tydlig nordisk vithet: blonda och/eller blåögda och solbrända samt allmänt fysiskt ståtliga. Även om Fischer-Hugnes Rolf uttrycker viss kritisk insikt i den tyska ockupationspolitiken och Stiernstedts Otto uppvisar ett tydligt ställningstagande mot nazismen kvarstår faktum att dessa manliga karaktärer delar fysiska drag med det nationalsocialistiska mansidealet. Söderholms roman indikerar en medvetenhet om närheten till detta utseendeideal ifråga om älskarfiguren Horst, men eftersom både älskaren och övriga tyska soldater placeras i en offerposition utan självinsikt – utan den kritik av nazismen och de negativa bilder av nazistiska figurer som vi möter hos Stiernstedt och Fischer-Hugne – blir *Dit du går* den roman som här måste kritiseras, inte minst mot bakgrund av att den publiceras 1946 då andra världskrigets nazistiska övergrepp blivit uppenbarade i hela sin vidd.

En annan framträdande fråga i mitt undersökningsmaterial är den om svenskhet. I den beredskapspositiva litteraturen som har nationen som utgångspunkt blir natur, kulturlandskap och frihet byggstenar i svenskheten, knutna till starka känslor hos olika karaktärer. Den djupa förankringen i natur och (kultur)landskap som särskilt uttrycks i Liljas *Ovädret drar förbi* är dock begränsad till unga mansfigurer på väg ut i militär beredskap. För dessa gestalter blir deras älskade mer eller mindre ett med landskapet och den lantbrukande livsformen, fruktbara kvinnofigurer för vilka männen är beredda att våga livet, helt i enlighet med det nationella diktatet. De personer av båda könen som utgör svenskhetens kärna i tidens fiktion är också placerade på landsbygden, tydligt utmejslade gestalter från en vit, bofast, jordäggande befolkning som kännetecknas av redbarhet och ärlighet. Historiska anknytningar görs dock enbart till maskulinitet, kopplat till två landskap med tydliga roller i nationsbyggandet enligt en nationalistisk historieskrivning, nämligen Dalarna och Småland. Den patriarkala levnadsform som kännetecknar den lantbrukande befolkningen passerar dock inte okritiserad: författare som Gertrud Lilja, Gunnel Nyblom och Märta Leijon är

noga med att understryka kvinnors slitsamma liv inom begränsande strukturer i sina romaner. Dessutom får vi i *Ovädret drar förbi* uppleva en manlig erotisk svaghet i beredskapstider som kraftfullt korrigeras av det motsatta könet. I Liljas roman blir de lantbrukande kvinnorna de pålitliga upprätthållarna av beredskapen, också genom att de utför ett dubbelt arbete, både sitt och männens. Med andra ord bygger svenskheten ytterst på femininitet i detta verk.

Då sammanhanget utvidgas till beredskap för Norden är den övergripande ramen fortsatt – och icke ifrågasatt – nationen, även om den visar sig tänjbar nog att inkludera grannländerna och på så vis skapa en begränsad transnationalism, nordismen, byggd på en förutsatt gemensam historia och kultur som förenar de nordiska länderna. Elsa af Trolle ger i *Vita Satan* en bild av detta då huvudpersonen oförfärat iklär sig både en maskulin roll och maskulina egenskaper som krigskorrespondent under finska vinterkriget för att stötta det finska folket i dess kamp. I Birgit Key-Åbergs *Jubla, du ofrukt samma ...* ifrågasätts dock (majoritets)svensk enhet med och förståelse för grannländerna Norges och Finlands predikament då detta ställs mot gränsbefolkningens agerande. Gränsområdena mot grannländerna framhålls som att de fostrar de bästa svenskarna – det är här den kvinnliga huvudpersonen upplever transnationell solidaritet med utsatta på bred front. En regional, bokstavligen transnationell grupp, tornedalingarna, får dessutom visa på en glipa i den svenska befolkningens förgivettagna homogenitet vid denna tidpunkt. Samtidigt är det ur den självklart vita och majoritetssvenska huvudpersonens perspektiv som denna gränsoverskridande grupp betraktas, vilket skapar en oförblommerad rasism. En ung tornedalska klassificeras som icke-vit och bevisbördan ligger också hos henne för att 'motbevisa' det som utseendebeskrivningen implicerar, nämligen lägre moralisk och 'mänsklig' kvalitet. Även om de fördomar som huvudpersonen ger uttryck för tydligt kommer på skam – den unga tornedalskan visar sig vara en av de etiskt högtstående gränssvenskarna – ruckas aldrig hennes egen trygga position som vit, välmående svenska.

Svenskheten sätts också under lupp med hjälp av flyktingar och svenskjudiska personer i mitt material och blir ett centralt inslag, på ett sätt som aldrig tidigare skådats i svensk litteratur. Likaså äger ett viktigt synliggörande ur könsperspektiv rum: de kvinnliga flyktingarna dominerar i antal, både i Gurli Hertzman-Ericsons *Deras hjärtan skola brinna* – här knyts dessutom både aktivt motstånd och hat mot fienden tydligt till femininitet – och i Margareta Subers *Vänd ditt ansikte till mig*. I Greta von Schoultz *Kalla honom Viktor!* blir flyktingporträtten ett led i ett allmänt avslöjande av svenskheten och dess småskurenhet: majoritetssvenskarna visar sig här – flankerat av ytterligare ett verk av Hertzman-Ericson, *Hjälteglorian* – vara både ogenerösa och oberörda gentemot de judiska flyktingarna. Detta främliggörande från svensk sida berör även den svenskjudiska gruppen i svensk 1940-talsfiktion, ytterligare en grupp som bidrar till att avslöja svenskhetens förgivettagna homogenitet. Vi landar härigenom i den övergripande rasideologiska frågan i samtiden: antisemitismen, i nazistisk

tappning utan motstycke i västerländsk historia. Raspolitiken vibrerar i bakgrunden av Subers banbrytande verk *Vänd ditt ansikte till mig*, som kompromisslöst bereder plats åt den (svensk)judiska gruppen, dessutom på ett utgivningsmässigt kringskuret stadium under kriget, hösten 1942. I skildringen av en familj med judiskt påbrå blottläggs en livaktig svensk antisemitism i andra världskrigets tid – som ett ”bakgrundsbrus”, som direkta hot och trakasserier, som våldshandlingar –, vilket visar hur även svenska medborgare drabbas vid denna tidpunkt. Detta vidareförs i efterkrigssituationen i Hertzman-Ericsons *Hjälteglorian*, där skildringen av en flyktningfamiljs utsatthet i Sverige åskådliggör nödvändigheten av en fortsatt transnationell beredskap för den judiska gruppen. Att nationen Israel i detta verk får bli lösningen för de judiska flyktningarna pekar ut den otillräckliga svenska politiken, men å andra sidan sätts inga frågetecken i romanen kring Israels samtida historia och tillkomstprocess.

Min diskussion av den fiktiva framställningen i *Vänd ditt ansikte till mig* tydliggör med andra ord att nationen Sverige under andra världskriget exkluderar vissa kroppar som tveksamt svenska eller icke-svenska. Här möter vi ytterligare en av nationens kroppspolitiska grunder, denna gång tydligt baserad på ras, det begrepp som dominerar i samtidens språkbruk för att ut- och avskilja människor från varandra, med vithet som absolut utgångspunkt och ideal. Hos Suber ställs två unga män med judiskt påbrå mot varandra på ett sätt som understryker hur den nationella kroppspolitiken kan fungera gentemot personer från den judiska gruppen: den grubblande huvudpersonen, som begår självmord i sin hemvärnsuniform – ett tecken på hans ofullständiga svenskhet –, kontra hans släkting, frivillig soldat i finska vinterkriget och därför – men observera endast tillfälligt – kvalificerad som ’genuin’ svensk. Huvudpersonen, som går under av grubblerier kring frågan varför judarna förföljs, har samtidigt på sin utforskande väg avslöjat den inskränkta, antisemitiska svenskheten och även i hög grad själv blivit utsatt för den. Hans självmord krävs för att den assimilerade men också samtidsfrånvände fadersfiguren ska inse att en anpassning inom svenskhetens snäva gränser inte innebär en lösning för den svenskjudiska gruppen, utan att en transnationell solidaritet är nödvändig.

Min analys av *Vänd ditt ansikte till mig* visar att judiskhet och förvaltningen av den endast berör mansgestalterna hos Suber. I detta verk finns dock också en väg mot framtiden som jag definierar som feminin eftersom den särskilt representeras av den intellektuella, politiskt engagerade men samtidigt moderliga Sally som lever som hon lär. Enligt hennes resonemang måste ras bli försumbart för att människor förutsättningslöst ska kunna mötas, något hon även visar i sitt val av kärleksföremål: en icke-judisk man som själv deltar i kampen mot rasismen i sin ständiga protest mot sin djupt antisemitiske fader. Denna kvinnogestalt flankeras i min diskussion av den icke-judiska kvinnliga huvudpersonen i Schoultz *Kalla honom Viktor!*, som väljer en liknande stråt eftersom hennes älskare är flykting med judiskt påbrå, vilket skildringen i sig inte gör någon affär av. Också denna relation blir framtidsblickande: huvudpersonens

och hennes älskares väntade barn, i könsneutral tappning, får symbolisera framtiden, liksom barnet i Hertzman-Ericsons *En hand i min*. De former av beredskap som formuleras hos Schoultz, Suber, Stiernstedt och Hertzman-Ericson, men även andra författare som Juel, Edqvist och Alstermark, blir alla uttryck för en beredskap *mot* krig och låsande nationella strukturer.

Hur uppfattas då dessa romaner och deras författare av sin samtid ifråga om sina krigs- och beredskapsrelaterade skildringar? Jag vill börja med att konstatera att många av dem betraktas som anknutna till beredskapen, både i nationell och mer utvidgad – och därigenom icke-neutral – bemärkelse, den senare inriktningen dock fortfarande förankrad i nationen som begrepp. Så till exempel anses Liljas *Ovädret drar förbi* enligt kritiken ge en heltäckande och rättvisande bild av den nationella beredskapen och de reaktioner den väcker, också som en förebild för beredskapslitteratur i stort, medan anmälarna av Key-Åbergs *Jubla, du ofrukt samma...* kommenterar att hennes verk porträtterar hur den svenska kvinnan – observera i bestämd form – upplever och engagerar sig i en mer utvidgad beredskap vid nationens gränser. Detta skrivs samtidigt in i ett djupt feminiserat mönster eftersom huvudpersonen anses få ett mål i hjälparbetet som en ersättning för ett uteblivet moderskap. En tredje inriktning på mottagandet rör romaner som placeras inom mer övergripande frågor, bland andra Edqvists *Osynliga stängsel*, Alstermarks *Moder, se din son!* och Juels *Ekot av ett skott*, som ses som framåtblickande i pacifismens och transnationalismens namn och som en del av det nödvändigt kritiska perspektiv på krig som mänskligheten måste inta efter andra världskrigets katastrof.

Den samtida kritiken har även visat sig kunna anlägga en moraliserande attityd gentemot både författarna och/eller deras fiktiva kvinnogestalter på grund av deras kön. Så anklagas attentatsförevaren för bristande trovärdighet i Stiernstedts *Attentat i Paris*: en sådan ofullkomlig och föraktlig kvinnogestalt kan inte genomföra ett attentat. Till skillnad från i andra fall drabbas inte författaren och hennes gestaltande förmåga av denna kritik, vilket kan kopplas till Stiernstedts centrala position i samtidens kulturliv, bland annat som uttalad antinazist. Debutanterna Tibell och Alstermark bedöms däremot tydligt på grundval av sitt kön och behandlas följaktligen nedlåtande och förminskande. Också en väletablerad författare som Hertzman-Ericson kan placeras i ett uppenbart kvinnofack: som neutralitetskritiker och demokratiförespråkare definieras hon utifrån moderlighet och kvinnlig förfining. Sammanfattningsvis vill jag säga att det könade mottagande som jag spårat i en rad fall även kan ha bidragit till att dessa kvinnliga röster betraktats som mindre angelägna på grund av tillskrivna feminina – läs snäva eller ej allmängiltiga – perspektiv och ämnesområden i sina verk, vilket inverkat negativt på både samtida och framtida sammanställningar och sedermera forskning.

Ytterligare en viktig aspekt att beakta i detta sammanhang är att både mottagandet av romanerna och frågan om deras utgivning är knutet till politik, inte bara under själva krigsåren utan också efteråt. Det mest uttalat politiska exemplet i efterkrigstid blir än en gång Söderholms *Dit du går* från 1946 med dess överslättande syn på tyskarnas roll under andra världskriget, som renderar både författaren och verkets huvudperson fördömande kritik av samtida anmälare. Under själva kriget får den annars högt hållna Browallius negativa synpunkter med moraliserande drag vid utgivningen av *Mot gryningen* år 1943: romanen ses som försenad och därför opportunistisk ifråga om ideologiskt ställningstagande för det Norge recensentkåren läser in i romanen. Därutöver kritiseras författaren för att hon inte varit förstahandsvittne till de händelser hon åskådliggör. Här utgör Stiernstedt ännu en gång ett intressant motexempel: hennes i den svenska samtiden unika kunskaper om Polen och Frankrike gör att hon *inte* röner samma kritik när hon skildrar dessa länder. Således ses inte heller hennes skildring av den tyska ockupationen av Polen i *Indiansommar* 39 från 1944 som fördröjd. Istället finns exempel bland recensionerna på att författarens delvisa 'främlingskap' på grund av hennes polska påbrå enbart uppfattas positivt med anledning av den auktoritet detta skänker henne. Stiernstedt får exemplifiera även i ett fall som direkt kan relateras till den begränsade tryckfriheten eftersom hennes reaktion på inskränkningarna finns offentliggjord: författaren anger att hon skurit ner på sin kritiska framställning av nazismen i *Attentat i Paris* av den orsaken att hon inte vill få boken beslagtagen, vilket inte hindrar att romanen får en kommentar av tyska legationen i Sverige. Detta kan ställas i kontrast till Subers *Vänd ditt ansikte till mig*, utgiven vid samma tidpunkt, hösten 1942, som bemöts med tystnad från denna instans. Tystnaden förvånar i hög grad med tanke på verkets genomgående nazismkritiska innehåll, som visar att författaren – och hennes förlag – uppenbart inte tagit hänsyn till tidens officiella politik. Att *Vänd ditt ansikte till mig* uppfattas som sällsynt frispråkig och med ett ovanligt men synnerligen angeläget ämne visar sig också i den samtida kritiken, som höjer denna roman till skyarna.

När det gäller tidpunkt för utgivning är det även viktigt att kommentera ett par efterkrigsverk, unika i sitt slag, som också blir exempel på politisk litteratur som tar ställning i krigsrelaterade frågor. Hertzman-Ericson och Stiernstedt låter vittnesbörd om övergrepp under andra världskriget, i Hertzman-Ericsons fall även fortsatt utsatthet i efterkrigs-Sverige, bli en del av sina romaner *Hjälteglorian* (1950) respektive *Banketten* (1947). Detta visar på vikten av att låta beredskaps- och krigsrelaterade texter som är utgivna efter andra världskriget komma till tals, särskilt som den samtida diskussionen i andra tryckta medier snabbt ebbar ut.

Med hjälp av min öppet hållna undersökning kring ämnet (trans)nationell beredskap och krig i svensk 1940-talsprosa kan jag dra slutsatsen att det föreligger en livlig dialog med tidens pockande frågor bland de kvinnliga författarna – som jag konstaterade i inledningen har så kallad beredskapslitteratur tidigare diskuterats och definierats enbart med utgångspunkt i manliga författares verk, både i litteraturhistoria och forskning. I min studie påvisar jag dessutom bredden i de kvinnliga författarnas verk på temat beredskap och krig, från beredskapspositiva – men aldrig krigsförhärlikande – bidrag till djupt krigskritiska romaner, som även avslöjar den nationella konstruktionen och dess faiblesse för expansiv och/eller protektionistisk territoriell politik, där mänskligt liv blir försumbart. Ur en rad olika aspekter är många av dessa verk unika med sina tydligt formulerade ståndpunkter och laddade ämnen. Här skildras till exempel de föraktade ”tyskjäntorna” ur ett förstående perspektiv. Vidare demonteras svenskhetsens förgivettagna homogenitet via framställningen av olika grupper, den judiska och den tornedalska. En antivåldsständpunkt formuleras i de verk där krigets centralfigur, soldaten, får lägga ner vapnen. Ett annat radikalt ställningstagande görs i de verk som framställer denna soldatkaraktärs motsats ifråga om medel men inte ifråga om mål: de pacifistiska kvinnogestalterna för vilka dödligt våld blir enda alternativet för att nå bortom nationens tvångströja och dess oundgängliga följeslagare – (beredskapen för) krig. Och slutligen: med hjälp av den drabbade judiska gruppen sker ett avslöjande av att svensk antisemitism frodas mitt under brinnande krig. Detta genererar i sin tur en förödande kritisk framställning av den aggressiva rasideologi och -politik som resulterar i Förintelsen, även om själva orsakerna till Förintelsen av begripliga skäl inte får någon tillfredsställande förklaring i den krigstida fiktionen – här får istället en bärande kvinnogestalt representera ett framåtblickande transnationellt alternativ, där begreppet ras som sådant blir försumbart. Summa summarum: vare sig det är fråga om en pragmatisk hållning till beredskapen för krig eller en utopiskt orienterad sådan som lösning på (ras)krig, påvisar min studie den djupt engagerade diskussion som förs av en lång rad kvinnliga författare under 1940-talet, men också hur centrala deras bidrag, tidigare utforskade, är under denna period i svensk litteratur. Min undersökning innebär därför att både forskningen och litteraturhistorie-skrivningen med fokus på detta decennium kan utvidgas och nyanseras – och de utforskade texterna förhoppningsvis få den publik som de så länge varit berövade.